

HEMVÅRD

med oroväckande brister

Outbildad personal lämnas att vårda svårt sjuka i hemmen och både patienter och vårdare känner sig utsatta. Hela 80 procent av hemtjänstpersonal och personliga assistenter inom hemvården saknar en formell utbildning och en förändring är nödvändig, enligt Lena Swedbergs doktorsavhandling.

TEXT PIA HELLSING

Det finns ett enormt behov av en standardiserad utbildning för att kunna kvalitets-säkra den avancerade dygnetruntvården i hemmen. Varken vårdare eller patient ska lämnas ensam utan tillräckligt stöd, säger Lena Swedberg.

Hennes intresse för hur övergången mellan akut- och hemvård fungerar började för ungefär 30 år sedan då hon som färsk sjuksköterska arbetade i USA. Hon minns patienten som skulle lämna sjukhuset med en tracheostomi och stora omvårdnadsbehov, men som var hemlös.

– Världens bästa sjukvård skickade ”hem” patienten som troligtvis gick en säker död till mötes eftersom det inte fanns någon eftervård, minns Lena Swedberg.

Mycket har hänt under årens lopp men glappet mellan dagens svenska avancerade intensivvård och hemmet är enligt henne fortfarande alldeles för stort.

– Patienterna erbjuds en fantastisk intensivvård på sjukhuset där det finns gott om tekniska hjälpmedel och kunskaper. Men från den ena dagen till den andra ska ansvaret tas över av lågutbildad personal som utför medicinska insatser på delegation av sjukvården.

HEMVÅRDEN HAR GENOMGÅTT en stor förändring och allt fler patienter som behöver vård dygnet runt får idag hjälp i sin hemmiljö av kommunal hemtjänstpersonal eller personliga assistenter från privata bolag. Detta som en följd av att befolkningen växer, att allt fler äldre människor erbjuds intensivvård och att ny teknik gör det möjligt för svårt sjuka människor att bo hemma.

En kombination av allt färre vårdplatser på sjukhusen och en vilja hos patienterna att flytta hem bidrar också till ökningen. Prognosen tyder på att behovet av

hemvårdspersonal kommer att öka ytterligare i takt med förfinad teknik och patientföreningarnas påtryckningar om mer resurser till hemvården.

– Det är fantastiskt att allt fler människor kan leva ett värdigt liv hemma trots ett stort vårdbehov och sin funktionsnedsättning, säger Lena Swedberg.

År 2013 vårdades totalt 2 500 patienter med hemventilatorer (respirator för hemmabruk). Det är alltså en relativt liten patientgrupp, men enormt resurskrävande där det ibland behövs två vårdare dygnet runt. Patienterna har ofta olika neuromuskulära sjukdomar som till exempel ALS eller höga ryggmärgsskador som en följd av traumatiska olyckor. Vårdandet handlar ofta om att hantera hemventilatorer, tracheostomier, inhalationsutrustning, sugar och hostmaskiner.

– Det är alltså utrustning som håller patienterna vid liv. Utrustning som sjuksköterskor på vårdavdelning vanligtvis inte skulle hantera själva. Här ska personal med några dagars utbildning göra jobbet vilket kan leda till bristfällig, eller i värsta fall farlig vård för patienterna, säger Lena Swedberg.

HENNES STUDIER VISAR att både vårdare och patienter beskriver en utsatthet och att båda parter utarbetat olika strategier för att ändå få det hela att fungera. Patienterna känner sig ofta otrygga i vårdsituationen och att de inte har kontroll eftersom de inte kan lita på att personalen kan sin sak. De kompenserar den osäkra situationen med att välja vårdare som de känner sig trygga med och genom att instruera okunnig personal. Det kan till exempel handla om hur en lift ska hanteras eller hur annan medicinteknisk utrustning används på rätt sätt.

– Det är visserligen bra att patienterna kan vara med

FOTO: MARK EARTHY/TT

och påverka sin situation, men om de hela tiden måste vara på sin vakt och kontrollera vården så tyder det på att något inte fungerar, säger Lena Swedberg.

Patienterna uppger också att de känner sig otrygga i vårdkedjan och tar då eget ansvar för att koordinera sin vård. Det är alltså vanligt att patienterna själva styr upp vården och ser till att exempelvis distriktssköterska, primärvård och specialistvård samarbetar.

– En patient beskrev det som att de olika vårdinstanserna befann sig på olika planeter, berättar Lena Swedberg.

Men de som saknar förmågan att själva kontrollera och samordna sin egen vård blir utelämnade till personalen som får bära ansvaret för att säkerställa en trygg vård och arbetsplats. Lena Swedberg har här identifierat nyckelpersoner eller så kallade "inkluderande vårdare" som självmant tar på sig ett stort ansvar för att hantera en situation eller arbetsplats som inte fungerar optimalt.

– Ett "inkluderande förhållningssätt" aktiverar alla kompensatoriska processer och vårdaren fokuserar på helheten och försöker hjälpa patienten, kollegorna och samtidigt skapa en bra och säker arbetsmiljö. Utan dessa "inkluderande vårdare", skulle det lätt bli kaos, berättar hon.

ORSAKEN TILL ATT MÅNGA VÅRDARE känner att de själva måste ta ett stort ansvar är bland annat bristande rutiner, att de upplever att arbetsledningen är dålig och att cheferna är frånvarande och svåra att få tag på. Osynliga chefer gör att vårdarna hittar egna strategier för att hjälpa sina patienter. Ett sätt är att själva se till att lära sig det som krävs för att kunna ge en god vård. Eftersom bara 20 procent av personalen i Lena Swedbergs studier hade en formell undersköterskeutbildning är behovet av och törsten efter kunskap stor.

– Jag kallar det för "on the job-training" där vårdarna håller sig framme och söker upp situationer där de kan →

Lena Swedberg är legitimerad intensivvårdssjuksköterska och utbildningsledare/kvalitetsansvarig på sjukvårdsförbundet REMEO Stockholm. **Avhandlingens titel:** Home care for patients in need of advanced care and technology. Karolinska institutet, Stockholm, 2014. **Kontakt:** lena.swedberg@se.aga.com

»Standardiserade utbildningar innan patientens hemgång är framtiden. Genom dessa kvalitetsäkras vården och kunskapsnivåerna mellan olika vårdare jämnas ut.«

→ få praktisk övning på moment de inte hanterat, berättar Lena Swedberg.

Det dagliga lärandet sker vanligtvis mellan mer kunniga kollegor som delar med sig till de som inte kan lika mycket.

– Trots att den kollegiala undervisningen skattas som mycket viktig finns det en inbyggd fara med den. Eftersom kunskaperna inte kontrolleras kan fel information läras ut, säger Lena Swedberg.

Hon tror att räddningen för många lågutbildade vårdare är att så kallad "singel-vård" bedrivs, där personalen lär sig att vårda just en specifik patient med dess speciella behov. Något som skulle vara omöjligt på exempelvis ett sjukhus där det finns en mängd patienter med olika diagnoser och vitt skilda behov.

LENA SWEDBERGS STUDIER pekar tydligt på ett växande vårdområde med en hel del inbyggda problem där vårdarna lägger ner mycket tid på att "balansera" relationen med patienten. Att vara professionell i en privat sfär är inte alltid lätt och trots direktiv uppifrån är det i slutändan patienten som bestämmer.

– Det är ett pyssel att hela tiden försöka hitta rätt i relationen till patienten. Om meningarna går isär har personalen ett bekymmer, förklarar Lena Swedberg.

Hon beskriver hur de anställda ibland kan komma för nära patienterna som i vissa fall favoriserar en del vårdare samtidigt som andra fryses ut.

– Dessa mobbingtendenser och fall av särbehandling kan växa och bli ett stort problem om arbetsledningen är dålig. Det tyder också på att den psykiska arbetsmiljön inte är optimal och här kan både patient och personal fara illa, säger Lena Swedberg.

FÖR ATT KOMMA runt problemen tror hon att sjukvården måste ta ansvar för att strukturera och standardisera en obligatorisk utbildning för lågutbildad hemvårdspersonal som utför medicinska insatser på delegation.

– En sådan utbildning skulle göra vårdarna trygga, säkra och kompetenta i sitt arbete, säger Lena Swedberg som tycker det är viktigt att det kollegiala lärandet kontrolleras av sjukvården så att den bedrivs på rätt nivå.

Det skulle till exempel kunna ske med hjälp av professionell handledning av legitimerade sjuksköterskor.

– Det är också viktigt att behålla och lyfta fram de duktiga vårdarna som redan idag tar ett stort ansvar. Min vision är att certifiera dessa vårdare och på så sätt höja deras status. På samma sätt skulle personalen kunna certifieras när de gått igenom en specifik utbildning om olika sorters medicinteknisk utrustning, tycker Lena Swedberg.

Dagens formella utbildning är ett annat förbättringsområde som hon pekar ut. Den svarar inte mot hur vården kommer att se ut i framtiden med allt fler vårdkrävande patienter i hemmen. Därför vill hon att undersköterskeutbildningen i högre grad ska anpassas till verkligheten.

ÄVEN VÅRDKEDJAN MÅSTE säkerställas och glappet mellan akut- och hemvård fyllas igen. Lena Swedberg tror på ett ökat samarbete mellan vårdgivare, men också på att vårdarna, anhöriga och patienter ska utbildas innan patienten skickas hem. Det görs redan idag på sina håll men behöver bli en självklarhet överallt.

– Standardiserade utbildningar innan patientens hemgång är framtiden. Genom dessa kvalitetsäkras vården och kunskapsnivåerna mellan olika vårdare jämnas ut. Vården blir på så sätt bättre och säkrare och stärker både personalen och patienterna, avslutar Lena Swedberg hoppfullt. 📌

FOTO: ANDERS ALM/TT